СТАТТІ

УДК 78.075:784.1

Олександра Німилович,
Людомир Філоненко

МИСТЕЦЬКІ ВЗАЄМИНИ МИРОСЛАВА АНТОНОВИЧА та ЙОСИПА ГОШУЛЯКА

Простежується творча співпраця диригента Мирослава Антоновича та співака Йосипа Гошуляка, їх мистецькі взаємини у Голландії та Канаді. Подається листування, яке відображає їх співпрацю.

Ключові слова: *митці української діаспори, хорова і вокальна музика, епістолярій.*

Упродовж останніх десятиліть в музикознавстві спостерігається значне зацікавлення музичним мистецтвом української еміграції. Дедалі частіше дослідники звертаються до вивчення творчості яскравих репрезентантів української музичної культури в світі. У пропонованій статті йдеться про музиколога і диригента Мирослава Антоновича та оперного співака Йосипа Гошуляка, про їх багаторічну мистецьку співпрацю.

Окремим граням творчості Мирослава Антоновича і Йосипа Гошуляка присвятили свої праці і публікації Василь Витвицький[1], Антін Рудницький[2], Степан Максимюк[3], Ярослав Розумний[4], Зеновія Штундер[5] та ін. Значне місце займають також книги, підготовані до друку співаком Йосипом Гошуляком[6]. Але їх творча співпраця поки що висвітлена доволі фрагментарно, що вимагає окремого вивчення.

Видатний хоровий диригент, доктор музикології, засновник і керівник славного «Візантійського хору» з Утрехта (Нідерланди), науковий співробітник Утрехтського університету Мирослав Антонович (1917–2006) був також знаним оперним співаком. Навчаючись співу у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові в Одарки Бандрівської, він здобуває визнання співака-соліста. У 1938 році був відзначений премією на конкурсі молодих українських співаків, організованому дирекцією Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка і СУПРОМу[7]. М. Антонович виступав як співак-баритон з різноманітними хоровими колективами – «Львівський

---

[1] Витвицький В. *Музичними шляхами*. – Нью-Йорк: Сучасність, 1989. – С. 54.

[2] Рудницький А. *Українська музика*: Історико-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – С. 116, 279, 282, 313, 315, 325, 366.

[3] Максимюк С. *З історії українського звукозапису та дискографії.* – Львів – Вашингтон: Видавництво УКУ, 2003. – С. 87, 89.

[4] Розумний Я. Голляндці по-нашому… // *Christian Voice*. – 1951; *Ukrainian Magazine*. – 1975. – № 81–82. – May-September.; його ж. Успішна дисертація українського музикознавця // *Christian Voice*. – 1951. – № 31 (134). – August 5.; його ж. Per aspera ad astra (до 85-річчя Йосипа Гошуляка) *// Науковий вісник Манітобського університету*. – Вінніпег, 2007. – С. 10–21.

[5] Штундер З. *Станіслав Людкевич: Життя і творчість).* – Т. 2: *1939–1979.* – Львів: Місіонер, 2009. – С. 25, 31, 247.

[6] Гошуляк Й. *Й свого не цурайтесь*: Спогади, листування, матеріали. – Львів: Каменяр, 1995; *Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка*. – Тернопіль: Джура, 1999.

[7] Витвицький В. *Музичними шляхами*. – С. 54.

Боян» (стипендіатом якого був), «Сурма»[8]. На львівському радіо в 1938 році утворився «Ансамбль Солістів», яким диригував і був його солістом Мирослав Антонович. Тоді ж Антонович часто виступав як соліст у супроводі відомої п'яністки Дарії Гординської-Каранович, гастролюючи у Львові, Відні, Празі, Брно, Берліні[9].

Серед улюблених композиторів М. Антоновича був Станіслав Людкевич, про життя і творчість якого 1980 року він видав у Римі нарис. Втім, ще 1942 року українські співаки виконували музику Людкевича у Відні, Ґрацу і Берліні. Концерти влаштували колишні вихованці Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка – п'яністка Дарія Гординська-Каранович, співаки Ольга Сушко (сопрано), Мирослав Антонович (баритон), Мирослав Старицький (тенор), п'яністка Наталія Ляхович[10].

Виїхавши на початку Другої світової війни до Відня, Мирослав Антонович вчився мистецтва співу в професора Ґуннара Ґраруда – норвежця за походженням, який відчував до українців велику симпатію, цікавився історією України. Для вихідців з України професор давав безкоштовні лекції, допомагав у навчанні й праці. М. Антонович після студій витримав іспит перед державною комісією і став оперним артистом у театрі Лінца, а згодом Ліцманштата (Лодзі), виконуючи провідні партії в операх Верді, Ваґнера, д'Альбера, керував хором української католицької семінарії у Гішберзі. Подавшись разом із семінаристами 1948 року до Нідерландів до монастиря отців Августинів у Кулемборзі, активно концертував і запізнався з краянином, питомцем семінарії Йосипом Гошуляком, уродженцем Тернопільщини.

Примітно, що Йосип Гошуляк могутність свого голосу, глибину таланту, багатство зацікавлень і любов до пісні розкрив у собі завдяки матері, а духовні джерела його творчості тісно пов'язані з церковними службами і співом, які зміцніли під час студій у Духовній семінарії (Станиславів, Німеччина, Голландія). Пізніше навчався в Амстердамській і Торонтській консерваторіях (педагоги Дометій Йоха-Березинець, Анна Ель-Тур, Джіна Чіна). Репертуар співака охоплює понад 30 класичних оперних арій, камерні вокальні твори, українську класику, зокрема, композиції на вірші Шевченка (34 солоспіви) й Івана Франка (15), а також народні пісні.

Його дискографія складає три платівки, дві авдіокасети і п'ять компакт-дисків. Провідне місце займає платівка «Йосип Гошуляк – українська класика», випущена в Торонто фірмою RCA 1967 року. Друга платівка з'явилась 1976 року під назвою «Басові арії і монологи», а третя під назвою «Тарас Шевченко – великий бард в пісні» 1982 року, що містить композиції українських авторів до поезій Шевченка.

Варто зазначити, що творча співпраця двох митців, яка зав'язалася 1948 року, тривала понад сорок років. У листі від 24 травня 2010 року до авторів цієї розвідки Йосип Гошуляк з великою шаною писав, що його спілкування з М. Антоновичем у Духовній семінарії «базувалось на щоденних зустрічах, дискусіях на тему музики та особливо над пісенним хоровим репертуаром для нашого хору. У семінарії я був єдиний, з ким диригент, знаючи про мою музичну освіту, радо і щиро спілкувався

[8] Людкевич С. *Концерт хорів «Львівський Боян» і «Сурма»* // Людкевич С. *Дослідження, статті, рецензії*. – Львів, 2000. – Т. 2. – С. 616.
[9] Кашкадамова Н. *Фортеп'янне мистецтво у Львові*. – Тернопіль: СМП «АСТОН», 2001.
[10] Штундер З. *Станіслав Людкевич: Життя і творчість*, т. 2. – С. 31.

та радився. Очевидно, я був радий цьому, адже молодий студент богословії, а також, рівночасно (за дозволом ректора) я вчився в Королівській музичній консерваторії (м. Амстердам), де успішно продовжував навчання. А спілкування з п. Антоновичем-музикознавцем давало мені багато досвіду в музично-вокальному мистецтві. […] Ці зустрічі доповнювали мої нелегкі змагання на чужині – безмежно. Бадьорили, давали надії на прямування в музичній діяльності до вершин, значно підтримали мої бажання працювати в діаспорі і для добра нашої рідної української музичної культури»[11]. Власне, про цей час і про Й. Гошуляка-студента згадує побратим співака зі студентської пори Ярослав Розумний з Канади (теологічні студії в Німеччині та Голандії, згодом в Оттавському університеті): «Як колега-студент він був загально шанований за свою чесність, відкрите товариське ставлення до всіх – старших і молодших – та за його завжди погідний, веселий настрій. Був він респектований і своїми професорами й настоятелями, а відрізняла його від багатьох інших нечаста прикмета людського характеру – радіти успіхам своїх колег»[12].

Група студентів-богословів перед будинком Духовної семінарії (Нідерланди, 1946)
В центрі – Мирослав Антонович, праворуч від нього – Йосип Гошуляк

Йосип Гошуляк і Ярослав Розумний належали до студентського хору Української Католицької Духовної Семінарії в Кулемборґу під орудою М. Антоновича, де співали літургію, інші духовні та світські твори. Цей колектив у Голландії, де семінаристів називали «росіянами», окрім церковної та концертної діяльності провадив і важливу місійну діяльність – інформувати голландцям про Україну, її історію, культуру, звичаї і, як зазначив Я. Розумний, «піснею їм доказати, що ми не

[11] Гошуляк Й. Лист до О. Німилович і Л. Філоненка від 24 травня 2010 року (архів авторів статті).
[12] Розумний Я. Per aspera ad astra. – С. 11.

діти Петра І, якого вони вчили кораблі будувати для нової імперії, а зовсім інші – їхні південні сусіди»[13].

Про заснування і діяльність хору семінаристів та співпрацю з молодим співаком Й. Гошуляком писав М. Антонович у статті «Праця з хором в Українській Католицькій Духовній Семінарії в Кулемборгу»[14]. У духовних семінаріях загалом присвячували велику увагу хоровому співу. Насамперед спів має величезне значення в українських богослуженнях. Як зазначав М. Антонович, спів з найдавніших часів займає «важне місце в житті української людини, є її нерозлучним другом у радості й горю, у щасті й недолі»[15]. Він окреслив ще одне надважливе завдання — піднесення рівня співочого мистецтва у чужинецькому середовищі. Адже хоровий спів питомців Української Духовної Семінарії спершу в Німеччині, а згодом в Голландії був покликаний репрезентувати українську націю, її Церкву, культуру. В ситуації повної невідомості треба було зацікавити світ, «спонукати його прислухатись і приглядатись до українців, призадуматись над українською проблематикою та з'єднати прихильність до української справи»[16]. Провід Української Духовної Семінарії в Кулемборзі і ректор о. митрат Олександр Малиновський з особливою дбайливістю ставились до хору питомців і музичного життя семінарії.

Хор семінаристів (Нідерланди, 1947)
Диригує Мирослав Антонович, другий праворуч Йосип Гошуляк

Хор складався з 20–30 семінаристів, а між ними були й такі, що не мали виробленого ні голосу, ні слуху. Втім, як зазначав М. Антонович, «були там і дуже добрі голоси, як бас Й. Гошуляк, тенор Рущак та ще кілька питомців з добрими

[13] Там само. – С. 11.
[14] *Українська Трибуна.* – 1953. – 10 лютого; 28 лютого.
[15] Там само.
[16] Там само.

голосовими та музичними «завдатками»[17]. Йосип Гошуляк згадує, що «співпраця з М. Антоновичем тісно пов'язана з нашими репетиціями хору та мною, як постійним солістом. Ми готувались до концертів по майже всіх закутках невеликої Голландії […]. На той час, маючи вже добрі музично-вокальні задатки, я був радий висловлювати мої зауваги диригентові (часто окремо) до деяких хорових композицій, які готувались до концертних програм. Я швидко відчув, що проф. Антонович радо спілкується зі мною, ділиться своїм знанням і досвідом, часто говорив мені: "Ви, пророкую, в музиці досягнете вершин"»[18].

Вибір репертуару залежав від виступів на тих чи інших святах, академіях, від нотного матеріалу, яким володів диригент, вокально-музичних можливостей хору. Переважно це були твори Бортнянського, Вербицького, Січинського, літургійні композиції чеха Алоїза Нанке, українські народні пісні. Про свою наполегливу працю над поновленням репертуару Антонович згадував: «Деякі київські літургічні співи вдалося роздобути тут на Заході, де вони були знані як твори російської музики; деякі літургічні співи й пісні записав з пам'яті, а деякі старовинні літургічні мелодії доводилося самому опрацьовувати для хору і то опрацьовувати так, щоб вони і нав'язувалися до традиційних українських літургічних співів, і щоб ці обробки були якнайпростіші, так, щоб їх скоро вивчили навіть найменше заавансовані члени хору»[19].

Диригент основну увагу приділяв максимальному розвитку голосу і музикальності хористів. Гуртові заняття відбувалися у вівторок і п'ятницю від 17.30 до 19.30 години, а в інші дні, окрім суботи і неділі, індивідуальні лекції співу. У праці з кожним виконавцем диригент використовував різні вправи, адже був переконаний, що на початку науки співу, вправи, які для одних вихованців дають набагато кращі результати, для інших майже не приносять ніякої користі. Для кожного питомця диригент вишукував найвигідніші голосні й приголосні та найдоступнішу висоту для вправ, усуваючи голосові нерівності, інтонаційні труднощі, розбудовуючи силу й повноту голосів, їхню динамічну гнучкість та забарвлення. З великим почуттям поваги й піднесення про такі миті спілкування з мистецтвом та М. Антоновичем згадує Й. Гошуляк у своєму листі до авторів розвідки: «Він був музикознавцем, диригентом, солістом старшої за мене генерації, з великим знанням та досвідом, мені ж, молодикові в ділянці музики, слухати його розповідей, спогадів, спілкуватись на високому рівні – було і честю, і великою поміччю. Наші зустрічі-розмови були майже кожноденні в умовах духовної семінарії, де завжди царює спокій, мир і тишина. Тому проби хору мали окремий привілей, бодай на той час коли відбувались співи-репетиції»[20]. Така праця диригента і співаків виявилася плідною.

Перший виступ хору семінаристів відбувся під час офіційного відкриття-інавґурації Української Духовної Семінарії у червні 1948 року. У місцевій газеті «Saint Barbara clock» від 21 червня 1948 року з'явилася змістовна рецензія на ці урочистості, де, зокрема, зазначалося: «Поміж промовами виступав хор україн-

[17] Там само.
[18] Гошуляк Й. Лист до О. Німилович і Л. Філоненка від 15 квітня 2010 року.
[19] Антонович М. Праця з хором в Українській Католицькій Духовній Семінарії.
[20] Гошуляк Й. Лист до О. Німилович і Л. Філоненка від 15 квітня 2010 року.

ських теологів. Ми були особливо вражені тими співами. З великим талантом провадить диригент свій хор. Він грається з ним і виводить найделікатніші нюанси. Виконання опановане, причому голоси звучать в чудовій взаєморівновазі»[21]. Зацікавлення хором зростало і вже 15 та 16 липня 1948 року відбулися два прилюдні концерти. Програму складали хорові твори Д. Бортнянського (псалом 20 (21), Д. Котка (*Через поле*), Д. Січинського (*Да ісполнятся*), А. Новохатського (*Отче наш*, соліст Й. Гошуляк), П. Ніщинського (*Закувала та сива зозуля*), в'язанка стрілецьких пісень М. Гайворонського, М. Лисенка (*Ой пущу я кониченька*), О. Нижанківського (*Гуляли*), С. Людкевича (*Ой, Морозе*), І. Недільського (*Засяло сонце*). Для урізноманітнення програми Мирослав Антонович виконував солоспіви, акомпануючи собі на фортеп'яно – «Степ» Я. Степового, «Ой, Дніпре», «Гетьмани» і «Безмежнеє поле» М. Лисенка. Захоплені відгуки з'явилися у місцевій пресі: «Сотні кулемборжців, що в четвер увечері виповнили прекрасну авлю монастиря о. Авґустинців, щоб послухати співу українських студентів Семінарії, мали повну насолоду […]. Вони виконували свої пісні з таким опануванням голосу й співочої техніки, що межувало з неймовірністю. Тихо й м'яко в їхньому піяно, сильно й милозвучно в їхньому форте вони становили ансамбль, який рідко можна стрінути. Диригента проф. Мирослава Антоновича при його виступах зустрінуто сердечними оплесками. Короткий удар на фортепіяні – і тоді плив спів спочатку тихо, але наростаючи до могутнього звучання, а тоді знову майже таємничим способом завмираючи в тихому піяніссімо, що його присутні (на залі) вислухували з запертим віддихом»[22].

Доволі швидко добра слава про Українську Духовну Семінарію в Кулемборґу поширилася усією Голландією. З різних сторін країни почали приїжджати люди, щоб побувати на українських богослуженнях, послухати спів хору. Щораз частіше з'являлись запрошення відправити українську літургію чи дати хоровий концерт в різних місцевостях. Слід згадати й численні виступи хору в ефірі голландського радіо. Відправи і концерти відбувались у містах Венльо, Рурмонді, Неймеґені, Амстердамі, Ден Бос, Зутфені. Тогочасна голландська преса («De Taid», «Dagblad», «Saint Barbara clock») рясніла схвальними відгуками, а в українському часописі «Українська Трибуна» від 10 лютого 1949 року зазначалось, що за вісім місяців побуту в Голландії «часті концерти хору під орудою М. Антоновича причинилися до розпропагування Духовної Семінарії як української установи, а українське богослужіння, пісня і коляда відкривають для неї не лише двері численних католицьких монастирів, але й несуть її ім'я та працю до маси слухачів голляндського радіо»[23].

Свою релігійну і культурну місію хор питомців семінарії виконував до кінця 1950 року. У зв'язку з висвяченням молодих священиків кількість семінаристів істотно зменшилася. Професори і студенти роз'їжджались до різних європейських країн, Америки та Австралії, серед яких був і Йосип Гошуляк, доля якого закинула до Канади. «Кусок України в Голландії», так називали голландці Українську Духовну

[21] Антонович М. Праця з хором в Українській Католицькій Духовній Семінарії.
[22] Там само.
[23] Там само.

Семінарію в Кулемборзі[24]. Як зазначав М. Антонович: «У Голляндії залишилися гарні спомини про співуче українське духовенство, про Українську Духовну Семінарію у Кулемборґу та її хор. Пророблена праця не була даремною, а розбуджене зацікавлення українськими Богослужіннями та українськими піснями не зникло враз із Семінарією»[25]. А 1951 року був створений «Візантійський хор».

Йосип Гошуляк, співаючи в хорі семінаристів під орудою М. Антоновича, здійснив запис як соліст хору кількох творів – дві касети (по 10 хв.), зроблений на радіо Гілверсум в Кулемборзі 15 жовтня 1948 року[26].

Згодом Мирослав Антонович заснував винятковий «Візантійський хор» в Утрехті, складений виключно з голландців. Під орудою Маестро хор плекав українську церковну і світську музику, гастролював по світу, співаючи українською мовою. Про майстерність цього хору писав у своєму листі до Йосипа Гошуляка Павло Маценко, підкреслюючи, що «навіть наші чоловічі хори не мають такої дикції»[27].

Зустріч із Мирославом Антоновичем (Торонто, Канада, 1959 р.); зліва направо – Й. Гошуляк, владика Ізидор Борецький, М. Антонович, співачка Г. Колесник, редактор о. П. Хомик, Т. Ткаченко, NN.

Повертаючись до співпраці Мирослава Антоновича з Йосипом Гошуляком, слід звернути увагу на листування митців, з якого черпаємо чимало патріотичних, інтелектуально насичених думок, прагнень працювати для української культури. Вперше було опубліковане у спогадах Гошуляка 1995 року[28].

Із цікавого листування довідуємось про їхній пам'ятний спільний виступ влітку 1969 року на урочистому посвяченні церкви св. Софії в Римі, де «Візантійський хор» М. Антоновича і Й. Гошуляк виконали «Отче наш» А. Новохатського. В листі від 14 грудня 1969 року Мирослав Антонович високо оцінив співпрацю свого хору зі співаком Й. Гошуляком у Римі, а також привітав з появою першої платівки: «Особливо припала мені до серця Ваша інтерпретація українських пісень»[29]. Всі ці пісні М. Антонович колись співав сам і захоплений як голосом Й. Гошуляка, так і його виконанням. Завдяки М. Антоновичу перша платівка співака потрапила до фонотеки Музикологічного інституту Утрехтського університету.

---

[24] Розумний Я. Голляндці по-нашому.
[25] Антонович М. Праця з хором в Українській Католицькій Духовній Семінарії.
[26] Максимюк С. З історії українського звукозапису. – С. 251.
[27] Гошуляк Й. *Й свого не цурайтесь*. – С. 396.
[28] Там само. – С. 233–240.
[29] Там само. – С. 234.

1975 року відбулася тріумфальна подорож «Візантійського хору» Канадою й Америкою. Варто прочитати з яким запалом пише про цю зустріч Й. Гошуляк до свого Професора і висловлює щире захоплення і вітання з успішними виступами колективу й чудовими відгуками.

Після отримання нової платівки Гошуляка Антонович особливо відзначив «зразкове і потрясаюче виконання поеми "Чернець" (музика М. Вериківського)»[30], стверджуючи, що це велике надбання, яким мають гордитись всі українці.

З листів М. Антоновича до Й. Гошуляка довідуємось також про святкування 20- та 25-річного ювілею «Візантійського хору», його музикознавчу працю, музикологічні лекції, участь професора в різноманітних конгресах музикологів в Оксфорді, Нью-Йорку, Зальцбурзі, Утрехті; в свою чергу Й. Гошуляк у листах розповідав про ситуацію як релігійну, так і мистецьку в українських колах в Канаді, проблеми, здобутки, і завжди обидва митці вибудовували перспективу щодо спільних концертних виступів.

Багаторічна творча співпраця двох видатних представників українського музичного мистецтва, які переважно творили в чужомовному середовищі, постає прикладом для новітніх поколінь українців. Їхні мистецькі здобутки на ниві музикології, виконавства, звукозапису є неоціненним скарбом української культури. Зважаючи на те, що характерні особливості спілкування двох митців малознані широкому загалу, вважаємо доцільним здійснити передрук листування між Мирославом Антоновичем і Йосипом Гошуляком.

Й. Гошуляк зазначає, що його знайомство з М. Антоновичем сягає перших повоєнних років, і довгий час вони обмінювалися листами, святочними привітаннями. А розпочалось це листування в 1969 році, коли він написав своєму давньому вчителеві листа[31].

Відтворюючи змагання адресатів у розвитку українського музичного мистецтва і духовного буття за кордоном, листи врешті стають чинником культурного життя нації. Це листування сьогодні отримує форму особистого, але вже адресованого широкій аудиторії.

* * *

1969

Вельмишановний Пане Професоре!

Вже давненько було в мене велике бажання написати Вам листа й тим поновити наш контакт, втрачений внаслідок довгих років розлуки. Це сталося в Голландії, року Божого 1949-го. Завжди так складалося, що ніяк не міг зібратися з листом до Вас. Та, мабуть, оце сприятлива нагода для цього. Я маю на думці цьогорічні святкування у Римі з нагоди посвячення собору св. Софії.

Та зразу ж до речі. Мене запросили церковні власті взяти активну участь у цих святкуваннях. Так ось виникла можливість, що я цього року матиму змогу поїхати в давно небачену Європу і з приємністю візьму участь у святкуваннях. Одначе у розмові з торонтським владикою Ізидором[32] я не міг конкретно дізнатися про саму програму

[30] Там само. – С. 239.
[31] Там само. – С. 233.
[32] Владика Ізидор Борецький (1911–2003) – перший український греко-католицький єпископ в Торонто (1948–1998).

святкувань. Тільки побіжно знаю, що візьмуть участь різні хори з усіх усюдів, в тому числі й Ваш славний Візантійський. Я вирішив написати Вам і запропонувати виступити спільно з Вами, співаючи чи то на Літургіях, чи теж у концерті. Якщо співатимете Літургію (я думаю, що так), то могли б ми проспівати, скажімо, «Отче наш» Новохатського[33]. А чи, може, ще що. Я теж читатиму «Апостола» на Літургіях.

У концерті для запрошених гостей, думаю, що, з огляду на обмежений час, я проспіваю 2–3 пісні поважного характеру. Звичайно, я привезу з собою репертуар на цілий самостійний концерт, але все залежатиме від обставин, які там складуться.

Дорогий Професоре! Буду вдячний, коли дізнаюся, що Ви згідні з моєю пропозицією. А може, у Вас інший план? Мені було б справді дуже приємно в ці пам'ятні дні, що прийдуть, спільно з Вами заспівати та пригадати давні голландські часи.

Щиро Вас вітаю і здоровлю.

Йосип Гошуляк

* * *

5 серпня 1969

Високоповажаний Пане Маестро!

Дуже дякую Вам за цінного листа і тішуся, що можу з Вами відновити старе знайомство. Про Ваші мистецькі успіхи я поінформований з української преси і тішуся, що Ви не змарнували свого таланту.

А тепер у справі евентуального спільного виступу в Римі. Якщо нашому хорові вдасться поїхати на посвячення церкви св. Софії в Римі, то буду дуже радий, якщо Ви, як згадуєте в листі, захочете заспівати «Отче наш» Новохатського в супроводі нашого хору.

Управа нашого хору робить усе, щоб хор взяв участь у римських торжествах, але поки що нема певності в цій справі. Тішуся, одначе, надією, що все-таки, може, нам пощастить спільно виступати на торжествах у Римі.

Здоровлю Вас щиро й остаюся з пошаною.

Ваш *М. Антонович.*

* * *

14.XII.1969.

Високоповажаний, дорогий Пане Маестро!

Щиро дякую Вам за Вашого цінного листа та за Вашу грамплатівку, яку я щойно отримав. Щиро вітаю Вас з появою цієї платівки, бо вона під кожним оглядом дуже вартісна і високомистецька. Особливо припала мені до серця Ваша інтерпретація українських пісень! Я сам колись співав майже всі виконувані Вами пісні і ставлю високі вимоги [...] особливо до інтерпретації пісень. Про голос не буду вже й згадувати, бо Ви знаєте, що я завжди був ним захоплений.

Хочу Вас запитати: що біля Вас чувати? Я також згадую особливо приємно торжества в Римі та наш спільний виступ в «Отче наш» Новохатського. Мої співаки не раз з захопленням згадують Ваш спів. Та й є про що згадувати! От було б гарно, коли б вдалося відбути поїздку хору по Канаді й виступити спільно, але й поза «Отче наш». Та це не в моїй компетенції, тож повертаюся до своїх справ.

У мене тепер накопичилося дуже багато праці. Справа в тому, що наш Музикологічний інститут, що при Державному університеті в Утрехті, де я працюю старшим

[33] А. Новохатський – малознаний композитор, молитва якого «Отче наш» була популярною в репертуарі хорових колективів української діаспори.

(«головним») співробітником, переноситься найближчими днями до іншого приміщення. Треба все спакувати, а в мене різних матеріалів велика кількість. До того ж треба поладнати кореспонденцію, яка під цю пору дуже численна, ну, й треба підганяти свої (наукові) праці з української та західноєвропейської музики. Немало вісток про українську музику вдалося мені пропхати до музичних та й загальних енциклопедій, а все коштує праці, різного листування. До того ж моє здоров'я під зиму, як звичайно, шкутильгає.

Коли врахувати, що цілий день працюю в університеті, а вечорами з хором і над українською музикою, не згадуючи вже про кореспонденцію в різних справах, то ясно стане, що за таких умов не так вже й легко взятися мені за писання заміток чи рецензій. Аж соромно стає, коли подумаю, що я не відізвався в пресі на працю д-ра Маценка[34]. Та що вдіяти? Хоч і гірко, але поки що не можу й Вам нічого обіцяти, а шкода, бо справді є про що писати.

От бачите, як то в житті буває. Недаром наш народ придумав приказку: «Рада б душа до раю, та гріхи не пускають».

На сьогодні досить, бо й так нічого путнього не скажу. Тож бажаю Вам веселих свят і щасливого Нового року та дальших успіхів у Вашій мистецькій праці.

Здоровлю Вас щиро.

М. Антонович.

П. С. Останню грамплатівку нашого хору вишлю Вам на днях. Це єдина, що трохи... Ні, вибачайте, не буду висловлювати самокритики.

* * *

14.III.1970.

Високоповажаний, дорогий Пане Маестро!

Сердечно дякую Вам за листа та за цінні для мене вістки. Прикро тільки було читати, що Ви так хворіли. Та, на щастя, вже видужали. Тішуся також, що Музикологічний інститут з Утрехта замовив Ваші платівки; для мене головне те, що це платівки української музики, які можна було з чистим сумлінням поручити для університетської плитотеки. Це перша платівка, яка гідно репрезентуватиме вокальну музику в Музикологічному інституті в Утрехті. Я міг би час до часу щось з української музики туди просунути. Але що? Вартісні речі тяжко дістати, а аматорщину чи політичну агітку не хочеться туди пхати. Та й не приймуть, бо вибір в них великий.

Вашу платівку варто було б якось в Європі спопуляризувати. Але як? Я особисто в незавидній ситуації через силу-силенну праці, я не мав змоги написати рецензій чи хоч би заміток про праці різних українських музик та музикологів, навіть про тих, котрим багато дечого завдячую, хоч я дотримуюся засади, що в таких справах особисті мотиви не сміють грати жодної ролі. Тяжко, отже, було б вирватися з одною якоюсь заміткою, навіть коли б вже якось зміг її склеїти. Отож мовчу на цілому фронті і страждаю через свій характер. Живу тільки надією, що коли дочекаюся наступного року і виконаю свої контрактові зобов'язання, то почну сплачувати свої «рецензійні» борги. Так принаймні мені тепер здається.

В нас нема жодних новин, за винятком хіба того, що минулої неділі передавали в німецькому радіо цілий концерт нашого хору, записаний на стрічки вже давніше.

[34] Павло Маценко (1897–1991) – музикознавець, педагог, дослідник української церковної музики.

Приємно було, що говорилося про українські пісні без жодних перекручень. Виступів хору також трохи забагато. Ми обмежилися до трьох-чотирьох виступів у місяць, але час до часу приходиться перевищувати норму. До того проби хору, постановка голосів також забирають два вечори в тиждень. Управа підвищила ціну, надіючись, що кількість запрошень зменшиться, але поки що це не дуже помагає. Воно приємно, що справи все ще так виглядають, але це коштує багато труду. Крім всього, приготовляємося до відзначення 20-ліття існування хору, що має відбутися в лютому 1971 року, отже, в місяці, в якому я звичайно хворію.

Для ілюстрації моєї ситуації зраджу Вам факт, що я навіть думаю відмовитися від доповіді, а може, навіть і від участі в міжнародному конгресі музикологів, що має відбутися наступного року в Америці і на який мене запросили, пропонуючи покрити кошти подорожі. Ось бачите, до чого я «докотився». Колись тішився, якщо мав можливість виступати з доповідями на міжнародних конгресах музикологів – в Оксфорді, Нью-Йорку, Зальцбурзі, Утрехті, а тепер боюся, що не дам усьому ради. Признаюся щиро, що саме моє наставлення в цій справі починає тривожити, бо це ж те, чого я колись в себе не спостерігав.

[...] Тож кінчаю листа, бажаю Вам сили у Ваших радіотелевізійних виступах (успіху, кажуть забобонні люди, мистцям перед виступом не бажають) і остаюся з глибокою пошаною.

Ваш *М. Антонович.*

* * *

Торонто, 8.10.1970.

Дорогий пане Професоре!

Сьогодні прийшов Ваш лист, і я зразу ж відписую. Я дуже радий, що Вам моя пропозиція (наспівати св. Літургію) сподобалася. Я не бачу ніяких труднощів у цьому, тим більше, що Ваше турне по Канаді, так мені бачиться, буде реальністю. Отож я ще і ще контактувався з людьми, що цими справами займаються [...]

А ще щодо наспівання св. Літургії. З огляду на те, що всюди зараз іде завзята кампанія нашого мирянства за введення української мови в Богослужіннях, то я думаю, що треба було б і нам наспівати її (Літургію) зразковою українською мовою. Думаю, що великих труднощів теж не було б, бо є вже виданий служебник-літургія. До речі, я й дебютував (як диякон) українською мовою. Що ж до самого наспівання, то я думаю, що в Торонто напевно влаштуємо архієрейську Службу Божу, може теж з участю телевізії (!) для реклами. Як досадно, що ще й досі цього ніхто не зробив! А шуму й галасу багато.

Дорогий Професоре! Поки що кінчаю, вибачте за хаотичне писання, пишу нашвидкуруч, в праці, щоб ще сьогодні вкинути листа до поштової скриньки. Будьмо в контакті, я готуюся до цієї справи з піднесенням.

Здоровлю щиро.

Йосип Гошуляк.

П. С. Чи відомо Вам про видання Кошиця за редакцією пок. Лиська[35]?

---

[35] Зіновій Лисько (1895–1969) – музикознавець, композитор, педагог, фольклорист. 1970 року в Нью-Йорку видав «Релігійні твори» Олександра Кошиця, про які йде мова в листі.

* * *

Торонто, 25.04.1971.

Вельмишановний і дорогий Пане Маестро!

Від щирого серця дякую Вам за листа. Вибачте, вибачте, вибачте за те, що якось не встиг написати Вам раніше, тобто зразу (як хотів), у зв'язку з відзначенням 20-ліття Вашого славного хору. Не думайте, прошу, що я, може, забув про цей ювілей. Цього не могло бути, тим більше, що про нього писала преса багато разів. Ну, а що найважливіше – від Вас самого я довідався про підготовку. Склалось, одначе, так, що готувався-готувався написати Вам, аж оце тільки тепер взяв у руки перо, щоб і мені приєднатися з моїм скромним признанням за Ваше велике діло, що його Ви вчинили для нашої культури.

Тож вітаю Вас сердечно, ґратулюю та бажаю кріпкого здоров'я, сили і витривалості у дальшій праці в цій благородній ділянці. І честь Вам, і слава, і спасибі!

Я читав, очевидно, про самий хід святкувань. І особливо приємно і цікаво було мені дізнатися про успішне виконання Вашого на це свято спеціально написаного твору. Я подумав, що напевно він (цей твір) буде записаний, то й колись буде нагода послухати його. Дописи про Ваш ювілей були в нашій пресі, і, оскільки мені відомо, їх передрукували в різних виданнях. Одним словом, не пройшли вони, ці святкування, без відгомону. То й добре, так і треба.

Дорогий Професоре! Велика шкода, що з Вашого турне так нічого поки що не вийшло. Я так і знав, бо за діло «взялися» люди, котрі з мистецтвом чи розумінням мистецтва нічого спільного не мають. Та я вірю, що скоріше чи пізніше до цього прийде і що Ви гоститимете в нас. Доброю нагодою, щоб цю справу відновити, буде Ваше перебування в Америці в червні цього року, про що Ви згадуєте. Будьмо, отже, в контакті, а я зі свого боку попробую декого тут агітувати.

Біля мене все по-старому, нічого особливого, хіба те, що відколи я дияконом, то став більш активним у співі. Це те, чого я завжди хотів і любив. Співати, співати, співати. Отож маю більше можливостей. З торонтським владикою Ізидором, особливо при більш урочистих нагодах (Різдво, Богоявлення, Воскресіння та інших), я з великою приємністю і насолодою служу. Як Вам відомо, саме в червні місяці цього року на цьому континенті заноситься на великі релігійно-національні маніфестації та імпрези у зв'язку з приїздом сюди Блаженнішого Йосифа[36] та Собору єпископів. Отож я матиму нагоду бути весь час при Верховному в ролі протодиякона. І тут знову в мене думка: якби так Ви тут, із своїм хором, от були б співи! А тоді і записати на платівках.

Відносно інших моїх справ, то за браком часу не можу взятися серйозніше за нові платівки, хоч і репертуар готовий на декілька різних жанрів, включно з релігійним. Завжди щось на перешкоді. Я вирішив у цьому році не брати участі в опері, може, таким чином заощаджу на часі.

Крім цього, співаю то там, то деінде в менших чи більших «імпрезах». Надзвичайно хочеться ще дещо зробити для нашої культури, тим більше, що наше еміґрантське мистецьке життя вбоге та інертне. Загал громадянства цим життям не цікавиться.

Отож, тим часом і усе. Прошу Вас, не забувайте. Щиро вітаю та здоровлю.

Ваш *Йосип Гошуляк.*

---

[36] Йосиф Сліпий (1892–1984) — предстоятель Української Греко-Католицької Церкви.

* * *

8 травня 1971.

Вельмишановний, дорогий Пане Маестро!

Поспішаю з листом, поки в мене є трохи вільного часу, а це тому, що я десять днів мусив залишатися вдома з огляду на сильний бронхіт, який мучить мене вже від грудня [...].

Дуже приємно мені почути, що Ви тепер маєте більше можливостей працювати для української культури, виявляючи своїм співом красу української музики і Літургії. Хотілося б тільки, щоб наші люди використали повністю ту нагоду і створили обставини, за яких Ваш талант міг би повністю виявитись і заговорити гідно від українського імені. «О, якби!» – нагадуються мені слова з Франкового прологу до «Мойсея». Уявіть собі, коли б з нагоди приїзду Блаженнішого Йосифа до Канади влаштувати концерт з участю симфонічного оркестру й наших мистецьких сил. І як би на тому концерті пролунали, між іншими, «Каменярі» Людкевича з кінцевим хором «Не пора, не пора...», або пролог до «Мойсея» з заключним співом хору «Та прийде час, і ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі...», що так чи інакше викликало б певне піднесення навіть в чужинецьких слухачах. А коли б такі речі виконати об'єднаними хорами! Коли б після цього в неділю у найбільшій церкві міста відбулася Літургія, відслужена Блаженнішим Йосифом при співучасті інших владик і священиків, з Вами як протодияконом та з двома хорами-криласами – одним українським, а другим голландським. І коли б максимально використати всі доступні пропагандивні заходи, від друкованого слова до телебачення! Показати нашим людям те, чим навіть чужинці захоплюються! Це, без сумніву, оживило б любов до своєї церкви і викликало б здорову національну гордість. Та на максимальний успіх треба максимальних бажань, зусиль і організаційного хисту. Недаром же співається у пісні: «Гей, українець прагне не много». Та й сам на собі неодноразово це відчуваю.

Кінчаю. Щиро дякую Вам за листа, бажаю дальших успіхів і здоровлю щиро.

Ваш *М. Антонович.*

* * *

Торонто, Канада, 28.04.75.

Вельмишановний і дорогий Пане Докторе!

З великою приємністю довідався із преси про Ваше давно очікуване турне по Америці. Це дало мені нагоду написати Вам і поділитися радістю з цього приводу. Справа Вашої мистецької поїздки так дуже задавнена, що нам усім тут, за океаном, мусить бути дуже і дуже соромно. Про це я писав Вам усім раніше, і хоч дехто тут і намагався дещо в цьому напрямі зробити, та все-таки нічого з того не вийшло. Треба було до нашого заокеанського брата посилати людину з Європи, яка по довших перипетіях зрушила справу з місця. Пан Луців зробив добре діло після вмовлянь, переконувань та поклонінь нашим діячам. Тепер надіємося, що все піде гаразд і загал громадянства привітає Вас належно.

Я особисто дуже радію, що зустріну Вас.

Я давно не писав Вам. У мене були особисті неприємні справи родинного порядку, треба було отрясатися і переключатися. Може, при нагоді розкажу докладніше. Тепер прийшло все до нормальності, намагаюся продовжувати в моїй улюбленій ділянці, тобто співаю і співаю, поки Бог дає духу. Вже 8–9 травня я наспівую нову платівку, цим разом з Торонтським симфонічним оркестром. У програмі арії і монологи із чужої та нашої класики. Відтак восени (листопад) виступи в опері («Аїда»), як теж і ряд

самостійних концертів. Словом, я тепер зайнятий співом аж до 1977 року. Надіюся, що стане духу. І я дякую Богові за це.

Я зробив кардинальну помилку, коли став дияконом. У цій професії я несподівано натрапив на великі труднощі, які на деякий час паралізували мої інші стремління. Та про це, може, іншим разом.

Тим часом щиро здоровлю Вас і вітаю з приводу турне. Бажаю успіхів і чекаю на зустріч з Вами.

Щиро Ваш *Йосип Гошуляк.*

* * *

Торонто, Канада, 25.12.75.

Вельмишановний і дорогий Пане Докторе!

Хочу поділитися з Вами моєю радістю із Ваших успіхів, яких Ви зазнали, концертуючи по Канаді і Америці. Справді-бо, це була тріумфальна поїздка, яка, хоч і спізнено, все-таки відбулася. Слава Богові за це. Ви бачили і відчували ентузіастичних слухачів, які не тільки в часі виступів вітали Вас, але й тепер, кого не стрінути, говорять і захоплюються, з подивом висловлюються про Вас і про Ваш подвиг. Без сумніву, Вам надішлють, чи вже надіслали, безліч репортажів і рецензій, які вже появилися та ще появляться в різних часописах. Я жалкую, що тільки раз устиг Вас побачити, і то поїхавши з Торонто в Гамільтон. Так воно якось склалося, що я в той час мав різні виступи то тут, то там. Все-таки я зумів вирватися і зустріти Вас.

Ви, певно, дорогий Пане Докторе, ще як слід не відпочили після втомлюючої поїздки, але я переконаний, що маєте велике моральне задоволення, а воно Вам належиться, воно Вами вельми заслужене. При нагоді прошу Вас передати мій привіт п. Луціву[37], в мене немає його адреси, щоб окремо написати. Очевидно, вітайте і весь хор (з окремими членами я розмовляв), Ваші хористи пригадували мене з Риму, коли я співав з Вами «Отче наш».

Принагідно в цьому листі мені дуже приємно повідомити Вас, що вже появилася моя нова, раніше анонсована, платівка. Цим разом вдалося мені наспівати її в супроводі Канадського симфонічного оркестру. Та ще приємніше мені окремою поштою послати Вам її як мій скромний подарунок з нагоди Різдва і Нового року. Може, вона не прийде на час, бо появилася тільки два дні тому, та висилає її Вам на моє доручення фірма, що займається висилкою. Та я переконаний, що Ви зрозумієте цю проблему. Посилаю її теж на Ваш експертний суд і буду вдячний за Ваше професійне слово.

Тим часом щиро Вас вітаю з нагоди Різдва і Нового року та бажаю дальших успіхів у Вашій вельмизаслуженій праці. Слава Вам!

Щиро Ваш *Йосип Гошуляк.*

* * *

10.III.1976.

Вельмишановний і дорогий Пане Маестро!

Неприємно мені, що мушу цього листа починати проханням вибачити мені довгу мовчанку, проте повірте мені, не встигаю на час поладнати свої обов'язки. Це, одначе, не зменшує моєї вдячності за Вашого цінного листа й за грамплатівку, наспівану Вами з симфонічним оркестром.

---

[37] Володимир Луців (*1929) – концертно-камерний співак (тенор), бандурист.

Прослухав я цю платівку уважно і дуже зрадів, що Вам вдалося випустити її у світ, бо це не тільки Ваше особисте досягнення, але й досягнення української музичної культури. Особливо Ваше зразкове і потрясаюче виконання поеми «Чернець» (музика Вериківського), з якою я вперше мав нагоду запізнатися. Це велике надбання, яким всі ми можемо гордитися. Правда, в оркестровій партії я особисто у деяких місцях (двох-трьох музичних фразах) загострив би дещо ритм, а може, навіть і темпо, але цим я ніяк не хочу ні крихітки применшити якості виконання. Приємно вразила мене також оркестрація пісні Фоменка[38], зроблена Яременком[39]. Признаюсь на мій сором, я не знав, що Яременко такий майстер оркестру. Отак, бачите, є люди талановиті, а можливостей повністю виявити свій талант не мають.

Жалію, що не маю тепер змоги якось Вам віддячитися за Вашу цінну платівку, бо поки що живу надією і величезною кількістю дрібних справ і турбот, між іншими також «офіційним» відзначенням 25-ліття нашого хору, яке має тут відбутися під кінець березня цього року. Та крім цього не бракує й різних справ і на університеті, і з хором, і поза хором. Тепер друкується голландською мовою брошура про Візантійський хор, в якій, крім деяких даних про хор, також подані матеріали про Україну, українську музику тощо. Все, зрозуміло, коротенько, бо ціла брошура має мати лише 50 сторінок друку. Також має вийти в світ найновіша платівка нашого хору з релігійними та світськими піснями. Само собою, як тільки вона появиться, буде Вам вислана.

Ще раз дякую за все, бажаю дальших успіхів і здоровлю щиро.

Ваш *М. Антонович.*

Olexandra Nimylovych, Ludomyr Filonenko. **The creative collaboration of the musician-conductor Myroslav Antonovych with the singer Josyp Hoshulyak.** The article talks about the creative collaboration of musician-conductor Myroslav Antonovych with the singer Josyp Hoshulyak, about their art contacts in the Netherlands and Canada. Their correspondence reflects their respectful attitude, individual pages of life, the experience of the authors, their worldview.

Key words: creative collaboration, the artists of the Ukrainian diaspora, choral and vocal music, correspondence.

Література

Антонович М. Праця з хором в Українській Католицькій Духовній Семінарії в Кулемборґу // *Українська Трибуна*. – 1953. – 10 лютого*; De Taid*. – 1953. – 28 лютого.

Витвицький В. *Музичними шляхами*. – Нью-Йорк: Сучасність, 1989. – 215 с.

Гошуляк Й. *Й свого не цурайтесь*: Спогади, листування, матеріали. – Львів: Каменяр, 1995. – 590 с.

Гошуляк Й. *Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка*. – Тернопіль: Джура, 1999. – 235 с.

Людкевич С. *Концерт хорів «Львівський Боян» і «Сурма»* // Людкевич С. *Дослідження* Дослідження, статті, рецензії, виступи / упоряд. З. Штундер. – Львів, 2000. – Т. 2. – С. 616.

---

[38] Микола Фоменко (1894–1961) – композитор, п'яніст, педагог, музичний критик, музичний редактор харківського видавництва «Мистецтво». викладач Харківської консерваторії і Українського музичного інституту в Нью-Йорку.

[39] Сергій Яременко (1912–1997) – композитор, скрипаль, диригент, педагог.

Максимюк С. *З історії українського звукозапису та дискографії*. – Львів – Вашингтон: УКУ, 2003. – 287 с.

Розумний Я. Голляндці по-нашому… // *Christian Voice*. – 1951.; *Ukrainian Magazine*. – 1975. – № 81–82. – May-September.

Розумний Я. Успішна дисертація українського музикознавця // *Christian Voice*. – 1951. – № 31 (134). – August 5.

Розумний Я. Per aspera ad astra (до 85-річчя Йосипа Гошуляка) // *Науковий вісник Манітобського університету*. – Вінніпеґ, 2007. – С. 10–21.

Рудницький А. У*країнська музика*: Історико-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 407 с.

Штундер З. *Станіслав Людкевич*: Життя і творчість. – Т. 2: 1939–1979. – Жовква: Місіонер, 2009. – 357 с.